

Peru

Szente-Varga Mónika

Magyarországon a legtöbb könyv Peruval kapcsolatban jelent meg a dél-amerikai országok közül. Az ország területén található régészeti emlékeket, amelyek túlnyomórészt a prehiszpán kultúrák (például nazca, chimú, inka) nyomai, a mai napig jelentős érdeklődés övezi.⁴²⁶ A budapesti Szépművészeti Múzeum 2007-ben nagy sikerrel rendezte meg az „... és akkor megérkeztek az inkák”. *Kincsek a spanyol hódítás előtti Peruból* című kiállítást;⁴²⁷ több mint 100 ezer látogató kereste fel az intézményt.⁴²⁸ A magyarországi rendszerváltás, majd Peruban a közbiztonság javulása gyakoribbá tette az utazásokat, s számos útleírás is napvilágot látott magyar szerzők tollából, elsősorban az ezredforduló után.

Az Andok-térség a kezdetektől fogva részét képezte a magyarországi latin-amerikanisztikának, részben idekötődtek Wittman Tibor és Anderle Ádám kutatásai,⁴²⁹ később pedig Gyarmati János régész és néprajzkutató, Letenyi László antropológus, Jancsó Katalin hispanista és Javier Zea történész számos munkája. Jelen fejezet Peru aktuális helyzetét vizsgálja politikai, társadalmi és gazdasági aspektusból.

⁴²⁶ Számos klasszikus munka jelent meg magyar fordításban, például VEGA, Garcilaso de la (1930): *Az inka birodalom*. HALÁSZ Gyula ford. Budapest, Franklin.

VEGA, Garcilaso de la (1965): *Inkák és konkvistádorok*. SZOKOLY Endre vál., ford., bev. és jegyz. Budapest, Gondolat.

GEROL, Harry (1965): *Inkák tiündöklése és bukása*. SZOKOLY Endre ford. Budapest, Gondolat.

PRESCOTT, William Hickling (1967): *Mexikó és Peru meghódítása*. BOGLÁR Lajos vál., utószó, jegyz., KOSÁRY Domokos ford. Budapest, Gondolat.

DISSELHOFF, Hans Dietrich (1972): *Varázskövek az inkák földjén. Régészeti kutatóutak Peruban*. RÉTI Lászlóné ford. Budapest, Gondolat.

GUAMAN POMA DE AYALA, Felipe (1990): *Perui képes krónika*. SCHOLZ László vál. és gond. Budapest, Gondolat.

THOMSON, Hugh (2003): *Az inkák öröksége*. NÉMETH Anikó ford. Budapest, General Press.

BINGHAM, Hiram (2010): *Kalandozások az inkák földjén: a Machu Picchu felfedezése*. BOROSS Anna ford. Budapest, Geográfia.

Magyar szerzők prehiszpán vonatkozású írásai közül kiemelendő:

BOGLÁR Lajos – KOVÁCS Tamás (1983): *Indián művészet Mexikótól Peruig*. Budapest, Corvina.

GYARMATI János (2012): Inka Birodalom: hegyvidéki főnökségtől a területiális birodalomig. Egy birodalom-építő archaikus állam gazdasági alapjai. *Ethnographia*, 123. évf. 2. sz. 147–172.

⁴²⁷ Lásd a katalógust: GYARMATI János – LANTOS Adriána, szerk. (2007): „... és akkor megérkeztek az inkák”. *Kincsek a spanyol hódítás előtti Peruból*. Budapest, Szépművészeti Múzeum.

⁴²⁸ Százazrediek látogató a Szépművészeti Múzeumban. *Művész-világ.hu*, 2007. 08. 23. Forrás: www.muvesz-vilag.hu/kepzmuveszet/hirek/5788 (Letöltés ideje: 2018. 02. 17.)

⁴²⁹ JANCÓS, Katalin (2017a): En caminos peruanos. Ádám Anderle y el Perú. In CSIKÓS, Zsuzsanna – KATONA, Eszter comp.: *Un viajero por caminos hispanos: Libro homenaje al profesor Ádám Anderle*. Szeged, JATEP-ress. 131–135.

Gazdaság

Mivel a perui gazdasági növekedés alapja hagyományosan az export, az ország erősen kitett a világgazdasági változásoknak. Főbb kiviteli cikkek ciklikusan váltják egymást, a rendelkezésre álló készletek, a kereslet-kínálat és a piaci árak függvényében. A függetlenségtől a 20. század végéig három olyan időszakot különböztethetünk meg, amelyeket huzamosabb gazdasági fellendülés jellemezett.⁴³⁰

Az első az 1830-as években indult, és a század utolsó harmadában fulladt ki. Húzóágazatai a csendes-óceáni szigeteken felhalmozódott guanó, az ország nyugati, part menti részén található salétrom és az Andokban rejlő bányakincsek voltak. Az előbbieket miatt fegyveres konfliktusokat vívott Peru. Míg a guanóháborúban Chilével szövetségben győzött a spanyol Koronával szemben (1864–1866), a csendes-óceáni avagy salétromháborúban Bolívia oldalán megalázó vereséget szenvedett Chilétől (1879–1884). Az ellenséges csapatok még a perui fővárost is megszállták.⁴³¹ A fegyveres összeütközések során keletkező költségek és anyagi kár, a területi veszteség (a salétromlelőhelyek jelentős része Chiléhez került), továbbá az úgynevezett guanószigetek kimerülése a konjunktúra végét eredményezték.⁴³²

Az 1890-es évektől a gazdasági világválságig beszélhetünk újabb kedvező periódusról. Ebben továbbra is jelentősek voltak a bányakincsek, azonban az ezüst és az arany mellett egyre fontosabb szerephez jutott a réz és az ón. A hangsúly tehát a nemesfémekről a növekvő kereslet miatt (telefonvonalak, elektromos vezetékek stb.) az ipari fémekre helyeződött. Az átstrukturálódást segítette, hogy a réz és az ónt nem ritkán ezüstabányákból nyerték, ahol a már létező infrastruktúrát, gépeket és szaktudást hasznosítani lehetett. A 19. század végére a rézkivitel értéke meghaladta az ezüstét.⁴³³ Míg a 19. század első felében Peru a világ ezüsttermelésének 14–16%-át adta, a századfordulóra ez az arány 2–3%-ra apadt.⁴³⁴ Ekkorra a tengerparti területeken a gyapot (Sechurai-sivatag) és a cukor vált fő exportcikké, Amazóniában pedig a kaucsuk termelése futott fel. Utóbbi 1890-ben a perui export értékének 13, 1910-ben 18%-át tette ki.⁴³⁵

A kaucsuk az első olyan gazdasági ciklust hozta, amely az ország keleti részéhez kötődött. A 19. század utolsó harmadára a perui Iquitos lett a brazil Manaus mellett az egyik legfontosabb kaucsukközpont; Peru, Brazília és Bolívia pedig egészen 1913-ig a legnagyobb kaucsuktermelő országoknak számítottak.⁴³⁶ A világháború és a gumifaültetvények meg-

⁴³⁰ SKIDMORE, Thomas – SMITH, Peter – GREEN, James (2010): *Modern Latin America*. New York – Oxford, OUP. 154–157.

⁴³¹ JANCsó, Katalin (2009): *Indigenismo político temprano en el Perú y la Asociación Pro-Indígena*. Szeged, SZTE. 32.

⁴³² Az időszak társadalmi folyamatairól, ANDERLE Ádám (1974): Indiánkérdés – nemzetkérdés. Peru a Csendes-óceáni háború után. *Tiszatáj*, 28. évf. 6. sz. 53–60.; ANDERLE Ádám (1977b): Változások Peru társadalmában a 20. század első felében. *Századok*, 111. évf. 2. sz. 230–269.

⁴³³ COULSON, Michael (2012): *The History of Mining*. Petersfield, Harriman House. 144.

⁴³⁴ WHITE MERRILL, Charles (1930): *Summarized data of silver production*. U.S. Department of Commerce, Economic paper 8. 40.

⁴³⁵ UNCTAD (1993): *The Mineral Sector in Peru*. UNCTAD/COM/28, 13.

⁴³⁶ JANCsó Katalin (2011): A világgazdaság sötét bugyrai: kaucsukláz a perui Amazóniában. *Világtörténet*, 1. évf. 1–2. sz. 3.

jelenése a brit ázsiai területeken azonban az amerikai termelés leáldozásához vezetett.⁴³⁷ A kaucsuk nullás értékkel szerepel az 1930-as perui exportszerkezetben, a kivitel értékének 10%-át a réz, 11%-át a cukor, 18%-át a gyapot, 30%-át pedig a kőolaj adta.⁴³⁸ A fellendülésnek hamarosan a gazdasági világválság vetett véget.

A következő, a gazdasági trendek szempontjából kedvező időszak a második világháborúval kezdődött és a hetvenes években ért véget. Ebben a gyapot a szintetikus anyagokkal szembeni verseny miatt, a cukor pedig annak ellenére, hogy az Amerikai Egyesült Államok a kubai cukorkvóta egy részét Perura osztotta, veszített fontosságából. Új húzóágazatként jelent meg a halászat – a halhús a kivitel értékében 4% (1950), 13% (1960) és 30% (1970) –,⁴³⁹ azonban a túlhalászás, továbbá a tengeráramlatok változása miatt ez az exportciklus nagyon rövidnek bizonyult. Mégis a mai napig Peru a világ legnagyobb hallisztexportőre, a világ össztermelésének 30%-át biztosítja.⁴⁴⁰ Megtartotta fontosságát a bányászat, ugyanakkor exporttermékei diverzifikálódtak: a réz, az ezüst és a kőolaj mellett említésre méltó a vas-, a cink- és az ólomérc.

A jelenlegi kivitelnek (2017) több mint felét (53%) továbbra is bányászati termékek teszik ki, kiemelkedő a rézérc (24%) és az arany (18%), továbbá a kőolaj, a cink és az ólom. Mexikó után Peru a világ második legnagyobb ezüsttermelő országa, és a világon a legjelentősebb kitermelhető készletekkel rendelkezik.⁴⁴¹ A mezőgazdasági kiviteli cikkek esetében fontos az Andok lejtőin és a Costán termelt kávé, a tengerparti nagybirtokokról származó szőlő, a trópusi gyümölcsök és a spárga. A bruttó hazai összterméken belül csak 7,6% a mezőgazdaság aránya (2016), ugyanakkor a foglalkoztatásban tekintélyesebb helyet foglal el, a munkaerő 25%-a ebben a szektorban dolgozik (2011).⁴⁴² Ez az arány korábban még magasabb volt, 1950-ben a munkaerő többsége a mezőgazdasághoz (59%)⁴⁴³ és a vidékhez kötődött.

Társadalom

A századfordulós Peru 3,5 milliós népessége (1907) közel negyven év alatt duzzadt 7 millióra (1945). A második világháború után a növekedés felgyorsult, s kevesebb mint három évtized alatt a hetvenes évek elejére a peruiak száma megduplázódott (14 millió, 1972),

⁴³⁷ Ugyan a kaucsukorszak nem volt hosszabb négy évtizednél – az 1870-es évektől az 1910-es évekig tartott –, drasztikus változásokat eredményezett a perui Amazóniában: környezetkárosítás, a természeti erőforrások felélése, kényszermunka, kizsákmányolás, rabszolgaság, a hagyományos életformák eltűnése, populációs összeomlás. Részben a kaucsukorszakhoz kötődik Mario Vargas Llosa perui író regénye, *A Kelta álma* (Budapest, Európa, 2011, ford. Tomcsányi Zsuzsanna), amely Roger Casement író diplomata életét dolgozza fel. Casement a 20. század elején járt Peruban, hogy kivizsgálja az egyik leggazdagabb kaucsukbáró, Julio César Arana érdekeltségeihez tartozó területeken folyó embertelen körülménnyel és népirtással kapcsolatos panaszokat.

⁴³⁸ UNCTAD 1993, 13.

⁴³⁹ UNCTAD 1993, 13.

⁴⁴⁰ El Perú se afianza como primer abastecedor de harina de pescado. *El Peruano*, 2016. 02. 13. Forrás: www.elperuano.com.pe/noticia-el-peru-se-afianza-como-primer-abastecedor-harina-pescado-38223.aspx (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

⁴⁴¹ *Mineral Commodity Summaries 2018*. Reston, Virginia, U.S. Geological Survey. 151.

⁴⁴² *The World Factbook*, 2016. Washington D. C., CIA.

⁴⁴³ HUDSON, Rex A. Ed. (1992): *Peru: A Country Study*. Washington D. C., Library of Congress. 175.

majd bő harminc év után újra megkettőződött (28,2 millió, 2006).⁴⁴⁴ A lakosság 2016 közepén 31,5 millió fő volt, a statisztikai hivatal számításai szerint 2050-re Peru 40 milliós ország lesz.⁴⁴⁵

A népességnövekedés felerősítette az országon belüli migrációt, s ezzel karöltve az urbanizációs folyamatokat. 1940-ben a peruiaknak csak 35%-a élt városokban. 1962-ben a városlakók aránya már elérte az 50%-ot, majd tovább nőtt (69% 1990-ben,⁴⁴⁶ és 77% 2016-ban). A belső migrációs utak főleg az ország nyugati részeibe, a tengerparti nagyvárosok felé vezettek, elsősorban Limába.

1. táblázat

Populációs növekedési ráták

%	1961–1972	1972–1981	1981–1993
Perui népesség növekedési aránya	2,8	2,6	2
A népesség növekedési aránya Lima és agglomerációs övezetében	5,94	3,57	2,86

Forrás: RIOFRÍO, Gustavo (2003): *The case of Lima, Peru. Understanding Slums*. Lima, Case Studies for the Global Report on Human Settlements. 2.

Limának 1940-ben 645 000 lakosa volt, 1972-ben már hárommillió.⁴⁴⁷ 2018-ban Lima és vonzáskörzete (*Lima metropolitana*) 10,2 millió embernek ad otthont. Arequipa, az ország második legnagyobb városa tízszer kisebb, lakosainak száma nem éri el a milliót.⁴⁴⁸ Nemcsak Lima méretei, hanem társadalmi és etnikai összetétele is jelentősen megváltozott az utóbbi nyolcvan évben. A városban többségbe kerültek a vidékről betelepülők és le-származottaik. Lima ugyanakkor nem tudott megbirkózni az újonnan érkezők áradatával.

„1955 karácsonyán történt, hogy a főváros déli körzetében éjszaka több százan »inváziót« hajtottak végre; botokkal, »esteras«-szal, nádgyékénnyel felszerelve elfoglaltak egy szabad területet, ahol reggelre kunyhók tucatjai álltak. A rendőrség tehetetlen volt. Így kezdődött. Ma [c. 1986] Lima lakosságának több mint a fele pueblos jóvenesben lakik. Kialakult a gyakorlat: a vidékről újonnan érkezettek általában éjszaka szállnak meg egy-egy körzetet, felállítják viskóikat. Kezdetben se víz, se villany, se csatornázás. Aztán fokozatosan hónapok, évek munkájával a nád- és szalmakunyhókat vályogházak váltják fel. A tanács rákényszerül, hogy bevezesse a villanyt, sőt esetleg utat is építsen. Előbb-utóbb megjelennek a papok, nyomukban a politikai pártok, védelmet, támogatást ajánlanak cserében a voksokért. Ez a sajátos városnövekedés az ötvenes években újdonság-számba ment, ma a pueblos jóvenes-ek Lima integráns részét alkotják.”⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ Base de Datos de Historia Económica de América Latina, Montevideo–Oxford, MOxLAD.

⁴⁴⁵ Nota de prensa, El Perú tiene una población de 31 millones 488 mil 625 habitantes. *INEI*, 2016. 07. 11. Forrás: www.inei.gob.pe/prensa/noticias/el-peru-tiene-una-poblacion-de-31-millones-488-mil-625-habitantes-9196/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 02.)

⁴⁴⁶ MOxLAD.

⁴⁴⁷ ORTUTAY LOVAS Gyula – DANKÓ Ádám (1987): *Buenos Airesről Mexikóvárosig. Latin-amerikai útinapló*. Budapest, Kossuth. 130.

⁴⁴⁸ *Perú: Población 2017*. Lima, Compañía Peruana de Estudios de Mercados y Opinión Pública S.A.C. 7.

⁴⁴⁹ ORTUTAY LOVAS – DANKÓ 1987, 149–150.

1990-ben a limaiak nagyjából egyharmada élt úgynevezett bádogvárosban (*pueblo joven, barriada, tugurio*); az arány a 21. században sem lett jobb. A társadalmi egyenlőtlenség és kirekesztés fizikai megvalósulása többek között az a tíz méter magas úgynevezett szegényfal (*muro de la vergüenza*), amely hat mérföldön keresztül húzódik a városon át, elválasztva egymástól a tehetősek és szegények által lakott negyedeket.

A megélhetési nehézségek, továbbá a nyolcvanas években kialakuló polgárháborús helyzet peruiak tömegeit kényszerítette eredeti lakóhelyük elhagyására. A belső migráció mellett felerősödött a kivándorlás. 1980 óta 2,5 milliónál többen hagyták el az országot.⁴⁵⁰ Mára a lakosság több mint 10%-a külföldön él, elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban, részben pedig Spanyolországban, Argentínában, Olaszországban, Chilében és Japánban. A kivándorlók döntő többsége városi háttérrel rendelkezik (92%) szemben Mexikóval, ahol az emigrálók fele (51%) vidéki. Míg a hazaküldött összegeknek csak töredéke kerül Mexikóban a fővárosba (4,6%), koncentrációdást mutatnak Lima esetében (57,2%, c. 2013).⁴⁵¹ 2007 óta a külföldön élő peruiak hazautalásai meghaladják az évi 2 milliárd amerikai dollárt.⁴⁵²

A 21. században a perui gazdaság jól teljesített, egyesek „perui csodáról” beszélnek.⁴⁵³ 2005 és 2012 között az éves gazdasági növekedés átlagosan 6,5%-os volt.⁴⁵⁴ Ebben a kedvező gazdasági környezetben a szegénység jelentősen csökkent, ugyanakkor a különbségek nem tűntek el, sőt növekedtek. 2004-ben kétszer akkora valószínűsége volt annak, hogy egy vidéken élő perui szegény, mint egy városi (vidéki szegénység: 83,4%, városi szegénység: 48,2%). Egy évtizeddel később (2014) a szorzó háromszoros (vidéki szegénység: 46%, városi szegénység: 15,3%).⁴⁵⁵

„A különbségek az Andokban roppant súlyosak: a »szokásos« városi-paraszt ellentét itt nyelvi és etnikai elemek is átszövik: kissé leegyszerűsítve, a »vidéki« indiánt jelent, a »városi« pedig meszticet vagy kreolt [...]. Mivel a nagyvárosok döntően a Csendes-óceán partján fekszenek, a falusi népesség pedig a hegyvidéken él, a fenti különbségtételt gyakran az andokbeliek, a »hegyi emberek« (*serranos*) és a tengerpartiak (*costeños*) különbségeként is értelmezik.”⁴⁵⁶

Növeli a szegénység valószínűségét, ha valaki Peru hegyvidéki vagy az amazonasi területein él, ha bennszülött, ha nő, ha kiskorú. „A gyermekmunka egyenes arányban áll a szegénységgel. 2015-ben a mélyszegénységben élő gyerekek 53,7; a szegény családok gyermekeinek 35,6, míg a nem szegény gyerekek 20,8%-a dolgozott.”⁴⁵⁷ A szegényeknek csak a fele

⁴⁵⁰ Peru Migration Profile Confirms that Peruvians Continue to Migrate Despite Economic Crisis. *IOM*, 2012. 01. 19. Forrás: www.iom.int/news/peru-migration-profile-confirms-peruvians-continue-migrate-despite-economic-crisis (Letöltés ideje: 2018. 02. 12.)

⁴⁵¹ PAERREGAARD, Karsten (2014): *Return to Sender: The Moral Economy of Peru's Migrant Remittances*. Washington D. C., Woodrow Wilson Center Press – University of California Press. 202.

⁴⁵² *Migration and Remittances Factbook* (2016). Washington D. C., World Bank Group – KNOMAD. 207.

⁴⁵³ MENDOZA BELLIDO, Waldo (2013): Milagro peruano: ¿buena suerte o buenas políticas? *Economía*, Vol. 36, No. 72. 35–90.

⁴⁵⁴ MENDOZA NAVA, Armando (2015): Inequality in Peru: Reality and Risks. *Oxfam Working Paper*, 1, 1.

⁴⁵⁵ MENDOZA NAVA 2015, 5.

⁴⁵⁶ LETENYEI László (2005): Etnikum és hatalom az Andokban. In LETENYEI László szerk.: *Tanulmányok az Andokról. Kulturális antropológiai írások*. Budapest, Kelet. 224.

⁴⁵⁷ *Magnitud y características del trabajo infantil en Peru*. Informe 2015. Lima, INE–ILO. 11.

fejezi be az általános iskolát, és tízből egy kerül be felsőoktatási intézményekbe.⁴⁵⁸ Az analabéták aránya 6,2% volt (2012), azonban az országos átlag nagy különbségeket takar. Míg a városi lakosság 3,3%-a nem tud írni és olvasni, vidéken ennek az aránynak a többszörösét mérték (15,9%).⁴⁵⁹ A szegénység, az egyenlőtlenség, továbbá a megfelelő oktatáshoz való jutás hiánya gátolják a felfelé történő társadalmi mobilitást. Peru szélsőséges társadalmi egyenlőtlenség jellemezi, a Gini-együttható 56,3 volt 1999-ben. Az index 2008 óta 50 alatti értékeket mutat, de a legutóbbi, 2015-ös adat is 44,3, ami a világon a 39. legrosszabb. Ugyanakkor fontos, hogy a 38 még kedvezőtlenebb mutatókkal rendelkező állam között van Mexikó, Venezuela, Paraguay, öt ország a közép-amerikai földhídról és Peru összes szomszédja (Bolívia, Ecuador, Chile, Kolumbia és Brazília).⁴⁶⁰

Etnikai összetétel tekintetében elmondható, hogy Peru egyike azon latin-amerikai országoknak, ahol a legtöbb őslakos él. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, mivel a térségben indiánnak lenni gyakran stigma, továbbá az indián nem etnikai kategória, mint ahogy azt Európában szokás gondolni, hanem anyagi és társadalmi pozícióra utal. Aki beköltözött a városba, nem valószínű, hogy magát indiánnak tartaná, még akkor sem, ha leszármazás alapján az. A városba költözött indián már egy újabb kategóriát jelent, ő az úgynevezett *cholo*. A negatív többletjelentésű kifejezést a nemrégiben városba vándorolt szegény indiánra használják a hetvenes évektől kezdődően. A társadalomban ez egy kettős jelenség: a *cholo* már nem érzi magát indiánnak, ugyanakkor a nagyvárosban, ahová költözött, diszkriminálják.

Következésképpen az etnikumokkal kapcsolatos statisztikákat becslésnek kell tekinteni, és közöttük nagy eltérések lehetnek.

2. táblázat

Peru etnikai összetétele

%	őslakos	mesztic	fehér	egyéb
CIA	45	37	15	3
INEI (2007)	27,2	55,1	5,8	18,9

Forrás: The World Factbook 2016; Hidalgo Calle, Nancy (2013): Las estadísticas sobre autoidentificación étnica en el Perú. Lima, INEI. 27.

A statisztikai hivatal felmérése alapján a peruiak több mint fele mesztic. A CIA szerint viszont az ország legnépesebb csoportját az őslakosok adják, akik ugyanakkor már nem alkotnak többséget (45%). Az ország majdnem 60%-át kitevő perui Amazóniában a 2007-es népszámlálás szerint összesen 333 ezren élnek (60 etnikum és 13 nyelvcsalád).⁴⁶¹

⁴⁵⁸ MENDOZA NAVA 2015, 7.

⁴⁵⁹ *Perú: Indicadores de Educación por Departamentos, 2001–2012*. Lima, INE. 133.

⁴⁶⁰ Gini index – Country Ranking. *Indexmundi*. Forrás: www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings (Letöltés ideje: 2018. 02. 17.) A szomszédos országokat romló értékek szerint soroltuk fel.

⁴⁶¹ Población indígena de la Amazonia peruana supera los 330 mil habitantes. *INEI*, 2016. 08. 09. Forrás: www.inei.gob.pe/prensa/noticias/poblacion-indigena-de-la-amazonia-peruana-supera-los-330-mil-habitantes-9232/ (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)

„Az amazóniai bennszülöttek soha nem voltak akkora veszélyben a saját területükön, mint ma. Amazóniát több oldalról fenyegetik, különösen [...] a nagy gazdasági érdekeltségek, s az a mohóság, amellyel kőolaj, földgáz, fa és arany kitermelésére és agroipari monokultúrák kialakítására törekcszenek”⁴⁶² – hangsúlyozta Ferenc pápa 2018 januárjában Puerto Maldonaldóban, ahol találkozott amazóniai bennszülött közösségek tagjaival.⁴⁶³ Pár órával később az egyházfő már Limában beszélt az elnöki palotában, ahol a korrupciót ostorozta a jelen lévő politikusok előtt. Egyik téma sem lehetett időszerűbb.

Kihívások

Peruban a 20. század vége, különösen Alberto Fujimori elnöksége (1990–2000) összefonódott a korrupcióval. A politikus bukása után nem kevesen abban reménykedtek, hogy az országban a korrupció csökkenni fog, azonban nem ez történt. Az Odebrecht-botránnyal összefüggésben, nemzetközi elfogatóparancsot adtak ki Alejandro Toledo volt perui elnök (2001–2006) ellen befolyással való visszaélés és kenőpénz elfogadása miatt. A botrányba belekeveredett Alan García is, aki 2006–2011-es második elnöksége idején intenzív kapcsolatokat ápolit Braziliával. Ezekben az években szerezte meg a legtöbb koncessziót Peruban a brazil Odebrecht vállalat, a források szerint nem ingyen.⁴⁶⁴ A hálás cég 2011-ben Limának ajándékozta a Rio de Janeiróban álló Krisztus-szobor mását. A monumentális alkotást felállításától fogva tiltakozások övezték azzal kapcsolatban, hogy mennyire esztétikus, mennyire illik a város látványképebe, vagy éppen mennyibe került.⁴⁶⁵ Amióta napvilágra kerültek az Odebrecht korrupciós ügyei, a szobor még inkább szűrja a peruiak szemét. Nemrégiben graffiti került rá: „Odebrecht, haza!” szöveggel, mások megpróbálták felgyújtani.⁴⁶⁶ Az alkotás jelenleg a perui–brazil barátság helyett inkább a növekvő korrupció mementója. A korrupcióérzékelési indexen (CPI) Peru a 2010-es években lefelé csúszott. 2010-ben még a 78. volt 178 országból, 2016-ban a 101. helyen szerepel a 176-ból. Azzal a kijelentéssel, hogy országának legégetőbb problémája a korrupció, a brazilok 31, a kolumbiaiak 20 és a peruiak 19%-a ért egyet. Míg a latin-amerikai átlag 10%, a perui eredmény ennek majdnem a duplája. A kihívások esetében egyetlen terület előzte meg a korrupciót a lakosság válaszaiban: a bűnözés (37%).⁴⁶⁷

⁴⁶² Texto y video: Discurso del Papa Francisco a los pueblos amazónicos en Puerto Maldonado. *ACI Prensa*, 2018. 01. 19. Forrás: www.aciprensa.com/noticias/texto-discurso-del-papa-francisco-a-los-pueblos-amazonicos-en-puerto-maldonado-98269 (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)

⁴⁶³ ROCHABRÚN, Marcelo (2018): In Peru Jungle, Francis Offers a Stirring Defense of Indigenous Peoples. *The New York Times*, 2018. 01. 19. Forrás: www.nytimes.com/2018/01/19/world/americas/pope-francis-peru-indigenous.html (Letöltés ideje: 2018. 02. 18.)

⁴⁶⁴ TEGEL, Simeon (2017): Brazil’s huge corruption scandal is spreading to the rest of Latin America. *The Washington Post*, 2017. 02. 12. Forrás: www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/12/brazils-huge-corruption-scandal-begins-to-affect-the-rest-of-latin-america/?utm_term=.570de01ced1a (Letöltés ideje: 2018. 01. 19.)

⁴⁶⁵ COLLYNS, Dan (2011): Outgoing president Alan García causes outcry over replica of Brazil’s Christ the Redeemer statue. *The Guardian*, 2011. 06. 14. Forrás: www.theguardian.com/world/2011/jun/14/peru-jesus-christ-statue (Letöltés ideje: 2018. 01. 22.)

⁴⁶⁶ Christ statue in Peru is damaged by fire days before pope’s visit. *Los Angeles Times*, 2018. 01. 13. Forrás: www.latimes.com/world/la-fg-peru-pope-christ-statue-20180113-story.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁴⁶⁷ *Informe* 2017, 35., 61.

A peruiak egyharmada nyilatkozott úgy, hogy bűncselekmény áldozatává vált a megelőző tizenkét hónap alatt (2014, 2015). Az arány 39%-ra emelkedett 2016-ra, azonban Peru mégsem végzett rosszabb helyen latin-amerikai összehasonlításban, mert más országokban (Venezuela és Mexikó) többen romlott a helyzet.⁴⁶⁸ Perun belül a bűnözési ráta a keleti Madre de Dios tartományban, továbbá az ország északi részén elhelyezkedő tengerparti városokban (Tumbes, Trujillo, Chimbote) és a legfontosabb kikötőben, Callaóban a legmagasabb. Előbbi az illegális aranybányászattal, utóbbiak a csempészetrel állnak szoros összefüggésben.

A 2008-as gazdasági válság után egyrészt felment az arany világpiaci ára, másrészt az Amerikai Egyesült Államokba történő kábítószer-csempészet jövedelmezősége csökkent olyan kezdeményezéseknek köszönhetően, mint a *Plan Colombia* és a *Mérida Initiative*,⁴⁶⁹ ezért az aranyüzlet egyre vonzóbbá vált különböző bűnözői csoportok számára. Jelenleg a perui arany 28%-a illegális forrásból származik.⁴⁷⁰ A lelőhelyek az ország gyéren lakott trópusi területein találhatók, ahol az illegális kitermeléssel csökkent a bennszülött törzsek élettere, megjelent az erőszak, a prostitúció, nagymértékű környezetkárosítás vette kezdetét, például higanyszennyezések alakultak ki, és egyre jelentékenyebb részek tűntek és tűnnek el az őserdőből.

Latin-Amerikán belül Peru rendelkezik a második legkiterjedtebb erdős területekkel. „Peruban található Amazónia őserdeinek 13%-a.”⁴⁷¹ 2008 és 2016 között azonban az erdőirtások mértéke megháromszorozódott⁴⁷² az illegális aranybányászat, az illegális fakitermelés és a kokaültetvények miatt.

A kokatermesztés hagyományos tevékenység az ország indiánok lakta területein, azonban a koka a kokain alapanyaga is. A kokaültetvények a nyolcvanas években a polgárháborús időszakban jelentősen megnöttek. Becslések szerint 1988-ra több mint 300 000 parasztcsalád vett részt a növény termelésében, maga a tág értelemben vett kokaipar pedig (beleértve a gyomirtókat, szállítást, könyvelést stb.) a perui munkaerő 15%-át foglalkoztatta.⁴⁷³ A kábítószer-kereskedelemben rejlő óriási összegek hozzájárultak a Fényes Ösvény gerillaszervezet finanszírozásához és az országban dúló fegyveres konfliktus elhúzódásához. A kilencvenes évektől a perui állam megpróbálta saját irányítása alá venni és csökkenteni a kokatermelést elsősorban annak érdekében, hogy a felkelők anyagi forrásait megnyirbálja. A kokaültetvények mérete csaknem egyharmadára csökkent 1994 és 1999 között (108 000-ról 38 700 hektárra).⁴⁷⁴ A 21. század első évtizedében azonban a kokacserjékkel beültetett területek újra nőni kezdtek. Míg a régió kokatermelésének

⁴⁶⁸ *Seguridad ciudadana. Informe anual 2016*. Lima, Instituto de Defensa Legal. 25–27.

⁴⁶⁹ WAGNER, Livia (2016): Organized Crime and Illegally Mined Gold in Latin America. *The Global Initiative*, 2016. 03. 30. Forrás: <http://globalinitiative.net/organized-crime-and-illegally-mined-gold-in-latin-america> (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁴⁷⁰ COLE, Jack Dylan (2016): Illegal mining destroying pristine national park in Peru's Amazon. *Peru Reports*, 2016. 08. 11. Forrás: <https://perureports.com/2016/08/11/illegal-mining-in-madre-de-dios/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁷¹ PROBÁLD Ferenc (2005): *Amerika regionális földrajza*. Budapest, Trefort. 257.

⁴⁷² COLE 2016.

⁴⁷³ PAUL, Christopher – CLARKE, Colin P. – CHAD C., Serena (2014): *Mexico is not Colombia. Alternative Historical Analogies for Responding to the Challenge of Violent Drug-Trafficking Organizations. Supporting Case Studies*. Santa Monica CA, Rand Corporation. 27–28.

⁴⁷⁴ United Nations (2005): *Coca cultivation in the Andean region. A Survey of Bolivia, Colombia and Peru*. Lima, Office on Drugs and Crime. 7.

65%-át Kolumbia adta 2003-ban, s Peru becsült részesedése 23% volt,⁴⁷⁵ az arányok a 2010-es évekre megváltoztak. 2012-re Peru vált az Andok-térség legnagyobb termelőjévé, mivel a kolumbiai ültetvények összezsugorodtak a vegyszeres irtások és más felszámolási módok által.⁴⁷⁶ Mára újra Kolumbia áll az első, Peru a második és Bolívia a harmadik helyen. Ez azonban könnyen megváltozhat, hiszen a térség kokatermesztésében érvényesül az úgynevezett léggömbfeffektus, azaz az össztermelés nem csökken, ugyanakkor, ha valamelyik országban kedvezőtlenebbé válnak a körülmények, a termelés súlypontja ideiglenesen máshova helyeződik át.

Politika

„Ellentétben Európával, a barbárság korát nálunk nem követte a feudalizmus, a merkantilizmus, a polgárság felemelkedése, majd az ipari társadalom kialakulása. A mi országunkban ezek a világgazdasági és társadalomfejlődési etapok egyszerre léteznek. A határainkon belül minden megtalálható a kannibáltól és a barbártól kezdve a kis lordig, aki civilizált életét éli. [...] Egyszer azt találtam mondani, hogy ha valaki a történelemben szeretne utazni, csak Limától kell eljutnia keletre, a dzsungelbe. [...]”

Eltársak: ha mi demokrácia vagyunk, a demokráciának támogatnia kell a többség céljait és szükségleteit: a proletáriátusét, a parasztokét és a középosztályét.

Ma az állam nem tükrözi Peru többségének az érdekeit, illetve azt, amire anyagi és szellemi szempontból szüksége van, mert sohasem próbálta meg szisztematikusan fejleszteni azt, ami valóban perui Peruból. 110 évvel függetlenség után elfeledve vannak a föld valódi örökösei és művelői, a hárommillió őslakos, akik sem írni, sem olvasni nem tudnak; sosem volt példás vagy tudományos politikai vezetésünk; sosem hoztunk olyan politikai lépéseket, amelyek révén a tömegeket felkészítettük volna arra, hogy demokratikusan részt vegyenek az állam életében. Ezért rosszul felépített államot alakítottunk ki, amely lehetővé teszi, hogy autoriter kormányok, kegyetlen zsarnokságok és zsarnokká váló önkényes felszabadítók irányítsák időről időre. Ezért harcolnunk kell az ország peruiasításáért, a többségek gazdasági beilleszkedéséért. [...]

Az aprismo egyet jelent azok mobilizálásával, akik eddig kívül rekedtek az államügyeken, akik most jogaikat követelik, és hogy azokat tiszteletben tartsák.

CSAK AZ APRISMO MENTHET MEG MINKET⁴⁷⁷ – mondta a több mint 40 ezres limai tömegnek 1931-ben a 20. századi perui politika egyik legmeghatározóbb alakja, Víctor Raúl Haya de la Torre, az Alianza Popular Revolucionaria Americana (APRA) alapítója és elnökelője.

Az 1924-ben Mexikóban kontinentális mozgalomként alapított imperialistaellenes, Indo-Amerikát hirdető pártnak Augusto B. Leguía 11 éven át tartó diktatúrája (*oncenio*, 1919–1930) után és a gazdasági világválság által kiélezett helyzetben komoly esélye volt

⁴⁷⁵ United Nations 2005, 10.

⁴⁷⁶ How Peru's drug trade is threatening its economic growth. The Conversation, 2015. 07. 28. Forrás: <https://theconversation.com/how-perus-drug-trade-is-threatening-its-economic-growth-45018> (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁴⁷⁷ HAYA DE LA TORRE, Víctor Raúl (1931): Peru. In STARN, Orin – DEGREGORI, Carlos Iván – KIRK, Robin Eds. (1995): *The Peru Reader*. Durham–London, Duke University Press. 242–244. [ford. SZ. V. M.]

hatalomra kerülni. A hivatalos végeredmény szerint azonban Luis Miguel Sánchez Cerro katonatiszt nyert, ami további feszültséghez és polarizációhoz vezetett. Aprista felkelés tört ki Trujillóban,⁴⁷⁸ később, 1933-ban a párt szimpatizánsai az akkor már elnök Sánchez Cerrót meggyilkolták. Mind a felkelők, mind a kivezényelt kormányalakulatok számtalan atrocitást követtek el. A perui hadsereg berkeiben többen ekkor jutottak arra a meggyőződésre, hogy az APRA nem kerülhet hatalomra az országban, azt mindenáron meg kell akadályozni.⁴⁷⁹ Erre példa az Odría-diktatúrát⁴⁸⁰ (1948–1956) követő 1962-es választás, amelyet Haya de la Torre megnyert, azonban a fegyveres erők az eredményt semmisnek nyilvánították. Nem sokkal később a katonák puccsal átvették a hatalmat, és az 1968–1980 közötti időszakban ők irányították az országot. Történetében először az APRA 1985-től kormányozta Perut, már Haya de la Torre halála után (1980). Az elnöki székbe a 36 éves ügyvéd, Alan García ült, katasztrofális eredménnyel. Annak ellenére, hogy ekkor tömegek ábrándultak ki a pártból, az APRA újra hatalomra került 2006 és 2011 között, és ma is fontos politikai tényező. A perszonalista perui politikai életben, ahol a csoportosulások inkább személyek, mint ideológiák körül alakulnak ki, ahol a pártok általában rövid életűek, s az sem ritka, hogy egy politikus különböző választásokon más-más párt színeiben szerepel, az APRA kivételnek, a szakember számára pedig izgalmas kutatási területnek számít.⁴⁸¹

Az 1980-as években egyre többet szerepelt Peru a nemzetközi sajtóban a gazdasági válság, hiperinfláció és az országban működő gerillaszervezetek, elsősorban a Fényes Ösvény (*Sendero Luminoso*, SL)⁴⁸² tevékenysége miatt. Utóbbi szervezetet az 1960-as években Abimael Guzmán az ayacuchói egyetem filozófiaprofesszora hozta létre részben személyes kínai tapasztalatai alapján. 1980-tól indított fegyveres harcot, amelynek nyomán az állam kvázi polgárháborús helyzetbe sülyedt. Húsz év alatt mintegy 70 ezren veszítették életüket, de az áldozatoknak csak az egyharmadát sikerült azonosítani.⁴⁸³ Az erőszakhullámot

⁴⁷⁸ Észak-perui város a Csendes-óceán partján, közel a Chimú Birodalom fővárosának, Chan Channak romjaihoz, ahová az öldöklés szintén kiterjedt, és számos aprista lelte halálát. Lásd BEALS, Carleton (1931): *The Massacre of Chan Chan*. In STARN–DEGREGORI–KIRK 1931, 244–252.

⁴⁷⁹ SKIDMORE–SMITH–GREEN 2010, 165.

⁴⁸⁰ Manuel A. Odría (1896–1974) katonatiszt, az 1941-es perui–ecuadori háború egyik kulcsfigurája. Diktatúrájának irodalmi ábrázolását lásd VARGAS LLOSA, Mario (2006): *Négy óra a Catedralban*. GULYÁS András ford. Budapest, Európa.

⁴⁸¹ ANDERLE, Ádám (1985): *Movimientos políticos en el Perú entre las dos guerras mundiales*. La Habana, Casa de las Américas.

ANDERLE Ádám (1980): A perui APRA (1924–1975). In STEINBACH Antal – KOPÁCSY Livia szerk.: *Politikai mozgalmak és pártok a fejlődő országokban*. Budapest, ELTE. 289–306.

ANDERLE Ádám (1977a): *Politikai mozgalmak Peruban a két világháború között*. Szeged, kandidátusi értekezés, kézirat.

ANDERLE Ádám (1973): Az APRA ideológiájának alapvonásai a pártalakulás időszakában. *Acta Historica*, 46. sz. 19–43.

⁴⁸² A szervezet neve az autodidakta perui gondolkodó, a Perui Szocialista Párt, 1930-tól Kommunista Párt alapítója, az *Amauta* újság (1926–1930) szerkesztője, a *Hét tanulmány a perui valóságról* című kötet szerzője, José Carlos Mariátegui (1894–1930) kijelentéséből származik: „A marxizmus-leninizmus fényes ösvényt nyújt a forradalomhoz.” Arról, hogy a szervezet hogyan kötődött Mariátegui gondolati hagyományához, és azt hogyan használta fel saját céljaira, lásd BÁCS Zoltán György (2017): A latin-amerikai terrorizmus gyökerei és azok néhány következménye. *Terror és Elhárítás*, 6. évf. 1–2. sz. 133–134., 154–157.

⁴⁸³ BALL, Patrick – ASHER, Jana – SULMONT, David – MANRIQUE, Daniel (2003): *Informe del Grupo de Análisis de Datos sobre Derechos Humanos de la American Association for the Advancement of Science para la Comisión de la Verdad y Reconciliación*. Anexo 2. Lima, CVR. 13–14.

sem a katonai junta után következő első civil elnök, Fernando Belaúnde Terry (1980–1985), sem az őt követő fiatal aprista politikus, Alan García (1985–1990) nem tudta megállítani.⁴⁸⁴ Az 1990-es elnökválasztásokra kiemelt figyelem irányult egyrészt Peru belpolitikai válsága miatt, másrészt azért, mert az egyik jelölt a világhírű író, Mario Vargas Llosa volt. A nemzetközi közvélemény biztosra vette Vargas Llosa győzelmét, főleg, hogy a szavazás első körében a legtöbb voksot kapta (32,6%).⁴⁸⁵ Azonban a peruiak jelentős része tartott az író által körvonalazott megszorító intézkedésektől, és közömbösebbek voltak számukra irodalmi sikerei. Szimpatikusabbá vált egy másik, szinte ismeretlen jelölt, Alberto Fujimori agrármérnök. Elsősorban a szegényebb néprétegek körében volt népszerű, hiszen ők vártak leginkább támogatást az államtól, s reménykedtek a jelölt populista ígéreteiben. „*Un presidente como tú,*” azaz egy „olyan elnök, mint te”, szólta Fujimori szlogenje. Érdekes paradoxon, hogy míg Fujimori japán bevándorlók gyermeke, következőképpen sem fizikailag, sem családi hátterét tekintve nem hasonlít az „átlagos” perui állampolgárra – ugyanakkor a hagyományos, fehér politikai elitre sem –, kampányával az elszegényedett rétegeket célozta meg, velük azonosította magát. Bőrszíne is segítette sikerét, legnagyobb támogatottsága az indián lakosság körében volt. A második, döntő körben a szavazatok 62,4%-át szerezte meg, míg Mario Vargas Llosa mindössze 37,2%-ot kapott.⁴⁸⁶ Politikai tapasztalatait, csalódásait az *El Pez en el Agua* (Mint hal a vízben) önéletrajzi kötetben fogalmazta meg.

Az általános elvárás az új elnökkel szemben a gazdasági nehézségek orvoslása, a gazdaság növekedési pályára állítása, jobb életszínvonal és a közbiztonság helyreállítása voltak. Fujimorinak elnökként azzal kellett szembesülnie, hogy a törvényhozás őt nem minden elképzelésében támogatja. Idetartoztak például a gerillákkal kapcsolatos tervezett lépések. Ezért 1992 áprilisában önpuccsot hajtott végre. Feloszlatta a kongresszust, és átszervezte a bíraskodást. Ezután a terrorizmussal gyanúsított személyek katonai törvényszék elé kerültek. A polgárháborús viszonyokat egyre nehezebben viselő lakosság többsége támogatta a puccsot. Az SL támadásai ekkorra már a fővárost is elérték. 1992 júniusában Lima egyik felső-középosztálybeli negyedében a Fényes Ösvény robbantásos merényletet hajtott végre.

⁴⁸⁴ A katonák épp Belaúnde Terrytől vették át puccsal a hatalmat 1968-ban. A katonai kormányzatot először Juan Velazco Alvarado tábornok (1968–1975), majd Francisco Morales Bermúdez tábornok (1975–1980) vezette. A hetvenes években jelentkező gazdasági nehézségek miatt, a további presztízavesztés elkerülése érdekében a junta visszaadta a civileknek az ország irányítását. Lásd ANDERLE Ádám (1978): Az 1968. évi perui forradalom fejlődésének tapasztalatai. In ZSILÁK András et al. szerk.: *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből*. Budapest, Kossuth. 86–100.

ANDERLE Ádám (1997): *Demokrácia Peruban*. In ANDERLE Ádám – Girón, José: *Diktatúra és demokrácia között*. Szeged, SZTE. 8–15.

ANDERLE Ádám (2002): *Demokrácia Peruban*. In ANDERLE Ádám: *Latin-amerikai utakon*. Szeged, Hispania. 55–63.

ANDERLE Ádám (2009): A perui katonai forradalom. In ANDERLE Ádám: *Történelmi minták és utak*. Szeged, SZTE. 137–145.

JANCÓS, Katalin (2016a): El gobierno militar peruano y el regreso a la democracia en La Vanguardia Española. In BERTA, Tibor – CSIKÓS, Zsuzsanna – JANCÓS, Katalin – KATONA, Eszter – LÉNÁRT, András – PRAEFORT, Veronika comp.: *Transiciones: De la dictadura a la democracia*. Szeged, SZTE. 587–602.

⁴⁸⁵ ¿Cuál fue el resultado de los procesos de segunda vuelta desde 1990? *RPP Noticias*, 2016. 06. 01. Forrás: <http://rpp.pe/politica/elecciones/cual-fue-el-resultado-de-los-procesos-de-segunda-vuelta-desde-1990-noticia-967276> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁸⁶ *RPP Noticias*, 2016. 06. 01.

Huszonötén meghaltak, a sebesültek száma megközelítette a kétszázat.⁴⁸⁷ Sok peruinak ez volt az utolsó csepp a pohárban. Chinochet – az önpuccs óta nevezték így Fujimorit, utalva Pinochet chilei diktátorra – Peru történelmének eddigi legnagyobb gerillaellenes akcióját kezdte meg. Ennek része volt az, hogy igyekezett a kokatermelést állami felügyelet alá vonni, hogy a gerillák jövedelmi forrásait csökkentse; elkezdődött a parasztság (*rondas campesinas*) felfegyverzése, és a gerillák ellen állami antiterrorista egységeket vetettek be. 1992-ben két hónappal a mirafloresi robbantás után elfogták Guzmánt. Ezzel a Fényes Ösvény nem szűnt meg, de jelentősen meggyengült és kisebb csoportokra hullott szét. Fujimori lépései hatékonyaknak bizonyultak, ugyanakkor a bevetett eszközök nemcsak megkérdőjelezhetőek, hanem gyakran illegálisak voltak. Sem az állami halálbrigádok, sem a terroristák által alkalmazott brutalitás nem ismert határokat.

A kilencvenes évek közepére a peruiak jelentős része mégis elégedett volt Fujimorival, hiszen a visszasságok még rejtve maradtak, a pozitívumok viszont már érezhetővé váltak: a közbiztonság és a gazdasági helyzet is javult. A külföld, bár sokkolta az 1992-es puccs, az új 1993-as alkotmány, azaz az alkotmányos keretekhez való látszólagos visszatérés után kiengesztelődni látszott. A politikus az 1995-ös választásokon 64%-os támogatottságot kapott, ezzel már az első körben megszerezte a győzelmet.⁴⁸⁸ Ugyanakkor felesége, Susana Higuchi megpróbált a választáson ellenjelöltként indulni, bírálva az elharapódzó korrupciót. A pár válása után legidősebb gyermekük lett a first lady: Keiko ma a perui politika meghatározó szereplője.⁴⁸⁹

Alberto Fujimori 1995–2000 közötti elnöki időszakának egyik meghatározó és nemzetközileg is ismert eseménye a limai túsdráma volt. A Cuzco főterén 1572-ben kivégzett utolsó inka uralkodó nevét viselő,⁴⁹⁰ már feloszlásnak indult *Movimiento Revolucionario Túpac Amaru* (MRTA) gerillaszervezet 1996-ban hatalmába kerítette a japán nagykövet limai rezidenciáját, ahol éppen fogadást tartottak Akihito császár születésnapja alkalmából több száz vendég részvételével. Köztük volt Fujimori anyja és két testvére. A gerillák végül 72 túszt tartottak meg. Értük cserébe bebörtönzött társaik kiszabadulását követelték. A túsdráma 126 nap után ért véget, a rezidencia visszafoglalásával, a gerillák megölésével és a túsok kiszabadításával.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Para nunca olvidar: Fechas de la historia marcadas por el terrorismo. *RPP Noticias*, 2012. 02. 04. Forrás: <http://rpp.pe/politica/actualidad/para-nunca-olvidar-fechas-de-la-historia-marcadas-por-el-terrorismo-noticia-447832> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁸⁸ Elecciones Generales – 1995 Nacional (Presidente). *Oficina Nacional de Procesos Electorales*. Forrás: www.web.onpe.gob.pe/modElecciones/elecciones/RESUMEN/GENERALES/10.pdf (Letöltés ideje: 2018. 02. 10.)

⁴⁸⁹ Keiko Fujimori indult a 2011-es és a 2016-os elnökválasztásokon. 2016-ban az első kört megnyerte a szavazatok 40%-ával, a másodikban azonban alulmaradt Kuczynskival szemben (49,88% vs. 50,12%). Soha korábban nem nyertek választást Peruban ilyen kis mértékű különbséggel.

⁴⁹⁰ Túpac Amaru I egyenesági leszármazottja volt José Gabriel Túpac Amaru (Túpac Amaru II), aki a függetlenségi harcok előfutárának tartott nagy 1780–1781-es felkelést vezette, s akit szintén Cuzco főterén végeztek ki. Az indián függetlenségi küzdelmekről részletesebben lásd: ANDERLE Ádám (1981): *Vihar a Sierrában*. Budapest, Gondolat.

⁴⁹¹ SCHEMO, Diana Jean (1997): How Peruvian Hostage Crisis Became Trip into the Surreal. *The New York Times*, 1997. 04. 26. Forrás: www.nytimes.com/1997/04/26/world/how-peruvian-hostage-crisis-became-trip-into-the-surreal.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

A 2000-es választáson Fujimori indult, arra hivatkozva, hogy az 1993-as alkotmány bevezetése óta még csak egy teljes elnöki ciklust töltött le, következésképpen újraválasztható. A voksolást megelőző időszakot sorozatos szabálytalanságok jellemezték: a részrehajló, kormánypárti média, a sajtószabadság megsértése, az ellenzéki vezetők megfélemlítése, továbbá az állami erőforrásokkal való visszaélések mind Fujimorit segítették a kampányban.⁴⁹² Fujimori hivatalosan a voksok 74,33%-át szerezte meg, a peruiak többsége előtt azonban elvesztette legitimitását. Beiktatását követően előkerült egy felvétel, amelyen bizalmi embere, Vladimiro Montesinos volt látható, miközben egy kongresszusi tagot vesztegetett meg. A későbbiekben kiderült, hogy mintegy 2000 hasonló felvétel készült. Napvilágra kerülésük Montesinos azonnali bukásához vezetett. Fujimori Japánba utazott – önkéntes száműzetésbe –, és onnan küldte el lemondását – faxon.⁴⁹³

Nemzetközi elfogatóparancsot adtak ki ellene gyilkosság, emberrablás és korrupció vádjával. 2009-ben 25 év börtönbüntetésre ítélték. 2017 karácsonyán azonban Fujimorit romló egészségi állapotára hivatkozva és a nemzeti megbocsátás jegyében Pedro Pablo Kuczynski perui elnök amnesztiában részesítette. Elemzők szerint a valódi ok Kuczynski hatalmának megingása volt, hiszen belekeveredett az Odebrecht-botrányba. Ennek következtében a Kongresszus meneszthette volna.⁴⁹⁴ Abban, hogy Kuczynski az elnöki székben maradhatott, döntő szerepe volt annak, hogy Kenji Fujimori, a volt elnök kisebb fia és legközelebbi támogatói igen szavazat helyett tartózkodtak. A háttérben politikai alku, nevezetesen Alberto Fujimori szabadulása állhatott.⁴⁹⁵ Az amnesztia hírére tüntetések kezdődtek a fővárosban; lemondott a belügy-, a védelmi és a kultuszminiszter és több magas rangú állami tisztviselő.⁴⁹⁶ Nemzeti megbékélés helyett nemzeti polarizáció van kialakulóban.

Külkapcsolatok

A Fujimori család politikai szereplése révén nemcsak a perui japán kolónia került előtérbe, hanem a perui–japán reláció is. A kapcsolatok a 19. században formalizálódtak, Peru volt az első dél-amerikai állam, amely Japánnal diplomáciai nexusra lépett (1873). A gazdasági kapcsolatok az 1960-as évektől váltak intenzívebbé, és 1970-re Japán – az Amerikai

⁴⁹² 30 Years of PVT: Peru 2000 – Electoral Fraud Exposed by Transparencia Perú Observation Efforts. *Global Network of Domestic Election Monitors*, 2016. 08. 05. Forrás: www.gndem.org/Peru_PVT_2000 (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁹³ KRAUSS, Clifford (2000): Peru Congress Says Fujimori Is 'Unfit' and Picks Successor. *The New York Times*, 2000. 11. 22. Forrás: www.nytimes.com/2000/11/22/world/peru-congress-says-fujimori-is-unfit-and-picks-successor.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁴⁹⁴ VARGAS LLOSA, Mario (2017): La traición de Kuczynski. *El País*, 2017. 12. 31. Forrás: https://elpais.com/el-pais/2017/12/28/opinion/1514462305_818635.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁴⁹⁵ GARCÍA-SAYAN, Diego (2018): Sintonías y discordancias. *El País*, 2018. 01. 12. Forrás: https://elpais.com/internacional/2018/01/12/america/1515716190_878896.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁴⁹⁶ VARGAS, Mónica (2018): El ministro de Defensa, el tercero en renunciar al gabinete de Pedro Pablo Kuczynski tras el indulto a Fujimori. *Univisión*, 2018. 01. 04. Forrás: www.univision.com/noticias/america-latina/el-ministro-de-defensa-el-tercero-en-renunciar-al-gabinete-de-pedro-pablo-kuczynski-tras-el-indulto-a-fujimori (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

Egyesült Államok mögött – Peru második legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált.⁴⁹⁷ Alberto Fujimori megválasztott elnökként még beiktatása előtt két, külpolitikája számára kulcsfontosságú országba látogatott el: az Amerikai Egyesült Államokba és Japánba. 1999-ben, a Peruba vándorolt első japán bevándorlók érkezésének 100. évfordulóján szintén járt a felkelő nap országában, immáron a tizedik alkalommal.⁴⁹⁸ Fujimori japán örökségére támaszkodva próbálta a kétoldalú kereskedelmet és a Peruba irányuló japán befektetéseket ösztönözni. Elnöksége idején Japán anyagi támogatást nyújtott Perunak, és segítette az ország belépését olyan ázsiai érdekeltségű szervezetekbe, mint az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés. A kapcsolatok 2000-ben mélypontra zuhantak azzal, hogy a bukott elnök Japánba menekült, s a japán hatóságok nem adták ki Fujimorit Perunak. A politikus 2005-ös chilei letartóztatása óta a perui–japán kapcsolatokban javulás mutatkozik. 2011-ben kétoldalú szabadkereskedelmi és gazdasági partnerségi egyezményt írtak alá. Ennek ellenére mára Japán nem tartozik Peru legfontosabb kereskedelmi partnerei közé: a perui export 3,5%-a irányul a szigetországba, és a behozatal 2,9%-a érkezik onnan.⁴⁹⁹

Kína nemcsak Japánt szorította maga mögé, hanem 2011 óta az Amerikai Egyesült Államokat is, és jelenleg a perui külkereskedelemben meghatározó szerepe van mind az export, mind az import tekintetében. A perui kivitel 24%-ának célállomása Kína, míg a behozatal esetében az arány 23% (2016). Kína Dél-Amerika kapujának tekinti Perut,⁵⁰⁰ s ott koncentrálódik a Latin-Amerikába irányuló kínai befektetések jelentős része. Míg több mint harminc ország rendelkezik üzleti érdekeltségekkel a perui bányászati szektorban, Kína a perui bányatermékek legfőbb piaca, és kínai cégekhez köthető a perui bányászatban történt befektetések 30%-a.⁵⁰¹ Kiemelendő a rézbányászat, ahol kínai vállalatok két megaprojektért is felelősek: a Chinalco Toromochóban, a China Minmetálhoz köthető MNG pedig Las Bambasban. A cél a kínai piaci igények kielégítése, ugyanakkor a perui kitermelés olyan jelentős növelése, hogy Chile helyett Peru váljon a világ legfontosabb rézkitermelőjévé. Fontos továbbá, hogy 2013-ban kínai cégek vásárolták meg a brazil Petrobras perui érdekeltségeit, ezzel a szénhidrogén-termelés 40%-a felett szereztek irányítást.⁵⁰² Peru és Kína 2008-ban stratégiai partneri szintre emelte kapcsolatait, és a következő évben szabadkereskedelmi egyezményt kötött. Kuczynski első elnöki látogatása természetesen Kínába vezetett 2016-ban.⁵⁰³ Ezzel nincs

⁴⁹⁷ JANCsó, Katalin (2017b): The Japanese Discover Peru: Nikkei in the Peruvian Society. In CHRISTIAN, Réka – KÖKÉNY, Andrea – SZÖNYI, György (2017): *Confluences. Essay mapping the Manitoba-Szeged Partnership*. Szeged, SZTE. 87.

⁴⁹⁸ ST. JOHN, Ronald Bruce (2017): Peruvian foreign policy in the new millennium: Continuity and change. *RIRA*, Vol. 2, No. 2. 73.

⁴⁹⁹ OEC (2016): *Peru*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/per/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁵⁰⁰ China-Peru relations. *Global Security*. www.globalsecurity.org/military/world/peru/forrel-prc.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁵⁰¹ SANBORN, Cynthia – CHONN, Victoria (2015): Chinese Investment in Peru's Mining Industry: Blessing or a Curse? *Global Economic Governance Initiative*. Discussion paper, 2–3.

⁵⁰² SANBORN–CHONN 2015, 2–3.

⁵⁰³ PPK concludes China visit. *Peru Telegraph*, 2016. 09. 17. Forrás: www.perutelegraph.com/news/peruvian-politics/ppk-concludes-a-visit-to-china (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

egyedül a régióban, hasonlóképp cselekedtek brazil, argentin, venezuelai és chilei vezetők is,⁵⁰⁴ elismerve ezzel Kína növekvő gazdasági súlyát Dél-Amerikában.⁵⁰⁵

Brazília legfontosabb kereskedelmi partnere Kína, s a kínai piachoz – részben – Perun át vezethet az út. A 21. században egyre intenzívebbé váló perui–brazil kapcsolatok hátterében minden valószínűség szerint az erősödő ázsiai kapcsolatok állnak. „Az utóbbi évtizedben több elnöki találkozó volt Peru és Brazília között, mint az előző 180 évben” – nyilatkozta Miguel Veja Alvear, a perui–brazil kereskedelmi kamara elnöke.⁵⁰⁶ Brazília pénzt és technológiát biztosíthat a perui gazdaságnak, míg Peru munkaerőt és piacot, pontosabban az ázsiai piacokhoz való hozzáférést. 2011-ben avatták fel a transzóceáni autótutat, amely 2600 km hosszan húzódik Brazília atlanti-óceáni kikötőitől Peru csendes-óceáni partjáig. Megépítése körül azonban komoly aggodalmak is felmerültek,⁵⁰⁷ hiszen veszélyezteti az eddig háborítatlanul élő amazóniai bennszülöttszereket, továbbá hozzájárul olyan illegális tevékenységek megjelenéséhez, mint az engedély nélküli fakitermelés, bányászat stb. A hetvenes években épített brazil transzamazóniai út intő példa lehet, „a braziliai Amazónia deforesztációjának 95%-a az út menti 50 km-es körzetben történik”.⁵⁰⁸ Perunak szüksége van a brazil befektetésekre, ugyanakkor az ország vezetése szeretné elkerülni azt, hogy a szomszéd a fejére nőjön (Brazília terület és lakosság tekintetében is nagyjából hétszer nagyobb, mint Peru). A perui politikusok előtt rémképként ott lebeghet a mexikói–amerikai viszony, míg a brazil fél tarthat attól, hogy az intenzívebb kereskedelmi kapcsolatok kedveznek például a csempészetnek, ráadásul Peru az egyik legnagyobb kokatermesztő és kokapaszta-előállító, Brazília pedig Latin-Amerika legnagyobb és továbbra is növekvő kábítószerpiaca. Természetesen ezt meg is fordíthatjuk, a brazil igények hozzájárulhatnak a perui termelés fellendüléséhez.

Brazilián kívül Chile az a szomszéd, amelytől Peru tarthat. A tisztázatlan határkérdések kedvezőtlenül befolyásolták a kétoldalú viszonyt. Ugyan a csendes-óceáni háború a 19. században zajlott, a két országot elválasztó tengeri határ kérdésében még a 21. században sem volt egyetértés, így a hágai Nemzetközi Bírósághoz fordultak a felek. A 2014-ben megszületett döntés értelmében Peru kapta meg a vitatott 38 000 km²-nyi terület 70%-át, viszont a halban leggazdagabb 30% Chilénél maradt.⁵⁰⁹ A határkérdés azonban ezzel sem zárult le, jelenleg part menti sivatagi területekről folyik vita. Mégis a 21. században a kétoldalú kapcsolatok

⁵⁰⁴ Peru's president-elect to visit China on first foreign trip. *China Daily*, 2016. 06. 15. Forrás: www.chinadaily.com.cn/world/2016-06/15/content_25718789.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁵⁰⁵ A kétoldalú relációban nem elhanyagolható a Peruban élő kínaiak szerepe. Lásd JANCsó Katalin (2016b): Nemzeti hősök vagy a haza árulói? Kínaiak Kubában és Peruban. In CSIKós Zsuzsanna szerk.: *A mi santeránk: tanulmányok Dornbach Mária 70. születésnapjára*. Szeged, JATEPress. 93–106.

⁵⁰⁶ RATHBONE, John Paul (2011): Foreign relations: Brazilian influence grows ever stronger. *Financial Times*, 2011. 09. 20. Forrás: www.ft.com/content/fbdf5c0-dafd-11e0-bbf4-00144feabdc0 (Letöltés ideje: 2018. 01. 24.)

⁵⁰⁷ ROBERTS, Mhiri (2011): Interoceanic Highway – Road to Ruin? *The Argentina Independent*, 2011. 08. 03. Forrás: www.argentinaindependent.com/currentaffairs/latest-news/newsfromargentina/inter-oceanic-highway-road-to-ruin/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁵⁰⁸ EIDT, Jack (2010): Destructive Progress: Brazil-Peru Transoceanic Highway. *Wilder Utopia*, 2010. 11. 03. Forrás: www.wilderutopia.com/international/destructive-progress-brazil-peru-transoceanic-highway-by-jack-eidt/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁵⁰⁹ LONG, Gideon (2014): Chile-Peru: Moving on from the Past. *BBC News*, 2014. 01. 28. Forrás: www.bbc.com/news/world-latin-america-25924381 (Letöltés ideje: 2018. 01. 24.)

Peru – Relations with Chile. *Global Security*, 2016. 03. 10. Forrás: www.globalsecurity.org/military/world/peru/forrel-cl.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

javultak, már csak a gazdasági racionalitás okán is. 2009 óta szabadkereskedelmi egyezmény van érvényben Peru és Chile között; mindketten alapító tagjai – Mexikóval és Kolumbiával egyetemben – a Csendes-óceáni Szövetségnek, Chile a legnagyobb befektetők közé tartozik Peruban, míg jelentős, több mint 150 000 fős perui közösség él Chilében.

A perui–chilei kapcsolatokhoz hasonlóan a perui–ecuadori viszony is feszültségekkel terhelt. Ebben a relációban azonban Peru az erősebb fél. A függetlenség óta létező határ-vita Ecuador és Peru között többször torkollott fegyveres konfliktusba. Az 1941-es háború egybeesett a nagy világgésszel, ezért összamerikai érdek volt, hogy a kontinensen dúló fegyveres összecsapásnak mihamarabb vége szakadjon. Az 1942 januárjában létrejött Rio de Janeiro-i protokoll alapján mintegy 300 000 km² került Peruhoz.⁵¹⁰ Az ecuadori vezetés nyíltan 1960-ban mondta fel az egyezményt, lépését azzal indokolva, hogy a döntés az 1940-es években nagy nyomásgyakorlás mellett született, s az Ecuadorra nézve igazságtalan és előnytelen, hiszen elvesztette közvetlen kijutását az Amazonashoz.⁵¹¹ A perui kormány ugyanakkor ragaszkodik a kialakított határokhoz, minden bizonnyal tartva attól, hogy ha Ecuador esetében enged, akkor ez kihathat a chilei–perui határra is, például a chilei kormány határozottabban lépne fel a vitatott területek esetében. Peru és Ecuador között az utóbbi 50 évben számos fegyveres határincidens volt, a legjelentősebbek az 1981-es Paquisha és az 1995-ös Cenepa konfliktusok. Utóbbit motiválhatta többek között az is, hogy Peruban választásokat tartottak, s az incidens segítségével fel lehetett korbácsolni a nemzeti érzelmeket és természetesen az Ecuador-ellenességet, s ezeket az erőket felsorakoztatni Fujimori mögött. Ecuadori részről pedig a katonaság attól tarthatott, hogy költségvetését csökkentik, a határkonfliktus révén viszont „bizonyítani lehetett” a kiadások szükségességét.⁵¹² A fegyveres megoldásokra való hajlandóságot fokozza az, hogy a két ország közti kereskedelmi kapcsolatok alacsony szintűek.

A külgazdasági relációknál nem szabad figyelmen kívül hagyni Európát. Az EU az andoki országok harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere és tekintélyes beruházó. 2012-ben az Unió Kolumbiával és Peruval kereskedelmi egyezményt írt alá, amely 2013 óta ideiglenes jelleggel működik. 2017-ben csatlakozott Ecuador.⁵¹³ Végső cél az Andok Község és az EU közötti szerződés lehet. Magyar vonatkozás, hogy 11 év szünet után 2017 októberében újra megnyílt a magyar nagykövetség Limában.⁵¹⁴

⁵¹⁰ AVILÉS PINO, Efrén: Protocolo Río de Janeiro. *Enciclopedia del Ecuador*. Forrás: www.encyclopediadelecuador.com/historia-del-ecuador/protocolo-rio-de-janeiro/ (Letöltés ideje: 2018. 02. 12.)

⁵¹¹ BROOKE, James (1995): Ecuador and Peru Skirmish Over an Old Disputed Border. *The New York Times*, 1995. 01. 29. Forrás: www.nytimes.com/1995/01/29/world/ecuador-and-peru-again-skirmish-over-an-old-disputed-border.html (Letöltés ideje: 2018. 02. 02.)

⁵¹² BROOKE 1995.

⁵¹³ EC (2018): *Andean Community*. Forrás: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/andean-community/> (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

⁵¹⁴ Szijjártó Péter újranyitotta a limai magyar nagykövetséget. *Origo*, 2017. 10. 19. Forrás: www.origo.hu/nagyvilag/20171019-szijjarto-peter-ujranyitotta-a-limai-magyar-nagykovetseget-peruban.html (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

Felhasznált irodalom

- 30 Years of PVT: Peru 2000 – Electoral Fraud Exposed by Transparencia Perú Observation Efforts. *Global Network of Domestic Election Monitors*, 2016. 08. 05. Forrás: www.gndem.org/Peru_PVT_2000 (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- ANDERLE Ádám (1973): Az APRA ideológiájának alapvonásai a pártalakulás időszakában. *Acta Historica*, 46. sz. 19–43.
- ANDERLE Ádám (1974): Indiánkérdés – nemzeté válás. Peru a Csendes-óceáni háború után. *Tiszatáj*, 28. évf. 6. sz. 53–60.
- ANDERLE Ádám (1977a): *Politikai mozgalmak Peruban a két világháború között*. Szeged, kandidátusi értekezés, kézirat.
- ANDERLE Ádám (1977b): Változások Peru társadalmában a 20. század első felében. *Századok*, 111. évf. 2. sz. 230–269.
- ANDERLE Ádám (1978): Az 1968. évi perui forradalom fejlődésének tapasztalatai. In ZSILÁK András et al. szerk.: *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből*. Budapest, Kossuth. 86–100.
- ANDERLE Ádám (1980): A perui APRA (1924–1975). In STEINBACH Antal – KOPÁCSY Livia szerk.: *Politikai mozgalmak és pártok a fejlődő országokban*. Budapest, ELTE. 289–306.
- ANDERLE Ádám (1981): *Vihar a Sierrában*. Budapest, Gondolat.
- ANDERLE, Ádám (1985): *Movimientos políticos en el Perú entre las dos guerras mundiales*. La Habana, Casa de las Américas.
- ANDERLE Ádám (1997): Demokrácia Peruban. In ANDERLE Ádám – GIRÓN, José: *Diktatúra és demokrácia között*. Szeged, SZTE. 8–15.
- ANDERLE Ádám (2002): Demokrácia Peruban. In ANDERLE Ádám: *Latin-amerikai utakon*. Szeged, Hispánia. 55–63.
- ANDERLE Ádám (2009): A perui katonai forradalom. In ANDERLE Ádám: *Történelmi minták és utak*. Szeged, SZTE. 137–145.
- AVILÉS PINO, Efrén: Protocolo Río de Janeiro. *Enciclopedia del Ecuador*. Forrás: www.encyclopediadeecuador.com/historia-del-ecuador/protocolo-rio-de-janeiro/ (Letöltés ideje: 2018. 02. 12.)
- BÁCS Zoltán György (2017): A latin-amerikai terrorizmus gyökerei és azok néhány következménye. *Terror és Elhárítás*, 6. évf. 1–2. sz. 114–172.
- BALL, Patrick – ASHER, Jana – SULMONT, David – MANRIQUE, Daniel (2003): *Informe del Grupo de Análisis de Datos sobre Derechos Humanos de la American Association for the Advancement of Science para la Comisión de la Verdad y Reconciliación*. Anexo 2. Lima, CVR.
- Base de Datos de Historia Económica de América Latina, Montevideo–Oxford, MOxLAD.
- BEALS, Carleton (1931): The Massacre of Chan Chan. In STARN, Orin – DEGREGORI, Carlos Iván – KIRK, Robin Eds. (1995): *The Peru Reader*. Durham–London, Duke University Press. 244–252.
- BINGHAM, Hiram (2010): *Kalandozások az inkák földjén: a Machu Picchu felfedezése*. BOROSS Anna ford. Budapest, Geográfia.
- BOGLÁR Lajos – KOVÁCS Tamás (1983): *Indián művészet Mexikótól Peruiig*. Budapest, Corvina.
- BROOKE, James (1995): Ecuador and Peru Skirmish Over an Old Disputed Border. *The New York Times*, 1995. 01. 29. Forrás: www.nytimes.com/1995/01/29/world/ecuador-and-peru-again-skirmish-over-an-old-disputed-border.html (Letöltés ideje: 2018. 02. 02.)
- China-Peru relations. *Global Security*. www.globalsecurity.org/military/world/peru/forrel-prc.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

- Christ statue in Peru is damaged by fire days before pope's visit. *Los Angeles Times*, 2018. 01. 13. Forrás: www.latimes.com/world/la-fg-peru-pope-christ-statue-20180113-story.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- COLE, Jack Dylan (2016): Illegal mining destroying pristine national park in Peru's Amazon. *Peru Reports*, 2016. 08. 11. Forrás: <https://perureports.com/2016/08/11/illegal-mining-in-madre-de-dios/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- COULSON, Michael (2012): *The History of Mining*. Petersfield, Harriman House.
- COLLYNS, Dan (2011): Outgoing president Alan García causes outcry over replica of Brazil's Christ the Redeemer statue. *The Guardian*, 2011. 06. 14. Forrás: www.theguardian.com/world/2011/jun/14/peru-jesus-christ-statue (Letöltés ideje: 2018. 01. 22.)
- ¿Cuál fue el resultado de los procesos de segunda vuelta desde 1990? *RPP Noticias*, 2016. 06. 01. Forrás: <http://rpp.pe/politica/elecciones/cual-fue-el-resultado-de-los-procesos-de-segunda-vuelta-desde-1990-noticia-967276> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- DISSELHOFF, Hans Dietrich (1972): *Varázskövek az inkák földjén. Régészeti kutatóutak Peruban*. RÉTI Lászlóné ford. Budapest, Gondolat.
- EC (2018): *Andean Community*. Forrás: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/andean-community/> (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- EIDT, Jack (2010): Destructive Progress: Brazil-Peru Transoceanic Highway. *Wilder Utopia*, 2010. 11. 03. Forrás: www.wilderutopia.com/international/destructive-progress-brazil-peru-transoceanic-highway-by-jack-eidt/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- El Perú se afianza como primer abastecedor de harina de pescado. *El Peruano*, 2016. 02. 13. Forrás: www.elperuano.com.pe/noticia-el-peru-se-afianza-como-primer-abastecedor-harina-pescado-38223.aspx (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- Elecciones Generales – 1995 Nacional (Presidente). *Oficina Nacional de Procesos Electorales*. Forrás: www.web.onpe.gob.pe/modElecciones/elecciones/RESUMEN/GENERALES/10.pdf (Letöltés ideje: 2018. 02. 10.)
- GARCÍA-SAYAN, Diego (2018): Sintonías y discordancias. *El País*, 2018. 01. 12. Forrás: https://elpais.com/internacional/2018/01/12/america/1515716190_878896.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- GEROL, Harry (1965): *Inkák tündöklése és bukása*. SZOKOLY Endre ford. Budapest, Gondolat.
- GUAMAN POMA DE AYALA, Felipe (1990): *Perui képes krónika*. SCHOLZ László vál. és gond. Budapest, Gondolat.
- Gini index – Country Ranking. *Indexmundi*. Forrás: www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings (Letöltés ideje: 2018. 02. 17.)
- GYARMATI János (2012): Inka Birodalom: hegyvidéki főnökségtől a területiális birodalomig. Egy birodalomépítő archaikus állam gazdasági alapjai. *Ethnographia*, 123. évf. 2. sz. 147–172.
- GYARMATI János – LANTOS Adriána szerk. (2007): „... és akkor megérkeztek az inkák”. *Kincsek a spanyol hódítás előtti Peruból*. Budapest, Szépművészeti Múzeum.
- HAYA DE LA TORRE, Víctor Raúl (1931): Peru. In STARN, Orin – DEGREGORI, Carlos Iván – KIRK, Robin eds. (1995): *The Peru Reader*. Durham–London, Duke University Press. 242–244.
- HIDALGO CALLE, Nancy (2013): *Las estadísticas sobre autoidentificación étnica en el Perú*. Lima, INEI.
- How Peru's drug trade is threatening its economic growth. *The Conversation*, 2015. 07. 28. Forrás: <https://theconversation.com/how-perus-drug-trade-is-threatening-its-economic-growth-45018> (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- HUDSON, Rex A. Ed. (1992): *Peru: A Country Study*. Washington D. C., Library of Congress.

- JANCSÓ, Katalin (2009): *Indigenismo político temprano en el Perú y la Asociación Pro-Indígena*. Szeged, SZTE.
- JANCSÓ Katalin (2011): A világgazdaság sötét bugyrai: kaucsukláz a perui Amazóniában. *Világtörténet*, 1. évf. 1–2. sz. 1–12.
- JANCSÓ, Katalin (2016a): El gobierno militar peruano y el regreso a la democracia en La Vanguardia Española. In BERTA, Tibor – CSIKÓS, Zsuzsanna – JANCSÓ, Katalin – KATONA, Eszter – LÉNÁRT, András – PRAEFORT, Veronika comp.: *Transiciones: De la dictadura a la democracia*. Szeged, SZTE. 587–602.
- JANCSÓ Katalin (2016b): Nemzeti hősök vagy a haza árulói? Kínaiak Kubában és Peruban. In CSIKÓS Zsuzsanna szerk.: *A mi santeránk: tanulmányok Dornbach Mária 70. születésnapjára*. Szeged, JATEPress. 93–106.
- JANCSÓ, Katalin (2017a): En caminos peruanos. Ádám Anderle y el Perú. In CSIKÓS, Zsuzsanna – KATONA, Eszter comp.: *Un viajero por caminos hispanos: Libro homenaje al profesor Ádám Anderle*. Szeged, JATEPress. 131–135.
- JANCSÓ, Katalin (2017b): The Japanese Discover Peru: Nikkei in the Peruvian Society. In CHRISTIAN, Réka – KÖKÉNY, Andrea – SZÖNYI, György (2017): *Confluences. Essay mapping the Manitoba-Szeged Patnership*. Szeged, SZTE.
- KRAUSS, Clifford (2000): Peru Congress Says Fujimori Is ‘Unfit’ and Picks Successor. *The New York Times*, 2000. 11. 22. Forrás: www.nytimes.com/2000/11/22/world/peru-congress-says-fujimori-is-unfit-and-picks-successor.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- LETENYEI László (2005): Etnikum és hatalom az Andokban. In LETENYEI László szerk.: *Tanulmányok az Andokról. Kulturális antropológiai írások*. Budapest, Kelet.
- LONG, Gideon (2014): Chile-Peru: Moving on from the Past. *BBC News*, 2014. 01. 28. Forrás: www.bbc.com/news/world-latin-america-25924381 (Letöltés ideje: 2018. 01. 24.)
- Magnitud y características del trabajo infantil en Peru*. Informe 2015. Lima, INE–ILO.
- MENDOZA BELLIDO, Waldo (2013): Milagro peruano: ¿buena suerte o buenas políticas? *Economía*, Vol. 36, No. 72. 35–90.
- MENDOZA NAVA, Armando (2015): Inequality in Peru: Reality and Risks. *Oxfam Working Paper*, 1. *Migration and Remittances Factbook* (2016). Washington D. C., World Bank Group – KNOMAD.
- Mineral Commodity Summmaries 2018*. Reston, Virginia, U.S. Geological Survey.
- Nota de prensa, El Perú tiene una población de 31 millones 488 mil 625 habitantes. *INEI*, 2016. 07. 11. Forrás: www.inei.gob.pe/prensa/noticias/el-peru-tiene-una-poblacion-de-31-millones-488-mil-625-habitantes-9196/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 02.)
- OECD (2016): *Peru*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/per/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- ORTUTAY LOVAS Gyula – DANKÓ Ádám (1987): *Buenos Airestől Mexikóvárosig. Latin-amerikai úti-napló*. Budapest, Kossuth.
- PAERREGAARD, Karsten (2014): *Return to Sender: The Moral Economy of Peru’s Migrant Remittances*. Washington D. C., Woodrow Wilson Center Press – University of California Press. DOI: <https://doi.org/10.1525/california/9780520284739.001.0001>
- Para nunca olvidar: Fechas de la historia marcadas por el terrorismo. *RPP Noticias*, 2012. 02. 04. Forrás: <http://rpp.pe/politica/actualidad/para-nunca-olvidar-fechas-de-la-historia-marcadas-por-el-terrorismo-noticia-447832> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

- PAUL, Christopher – CLARKE, Colin P. – CHAD C., Serena (2014): *Mexico is not Colombia. Alternative Historical Analogies for Responding to the Challenge of Violent Drug-Trafficking Organizations. Supporting Case Studies*. Santa Monica CA, Rand Corporation.
- Perú: *Indicadores de Educación por Departamentos, 2001–2012*. Lima, INE.
- Peru Migration Profile Confirms that Peruvians Continue to Migrate Despite Economic Crisis. *IOM*, 2012. 01. 19. Forrás: www.iom.int/news/peru-migration-profile-confirms-peruvians-continue-migrate-despite-economic-crisis (Letöltés ideje: 2018. 02. 12.)
- Perú: *Población 2017*. Lima, Compañía Peruana de Estudios de Mercados y Opinión Pública S.A.C.
- Peru – Relations with Chile. *Global Security*, 2016. 03. 10. Forrás: www.globalsecurity.org/military/world/peru/forrel-cl.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- Peru's president-elect to visit China on first foreign trip. *China Daily*, 2016. 06. 15. Forrás: www.chinadaily.com.cn/world/2016-06/15/content_25718789.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- PPK concludes China visit. *Peru Telegraph*, 2016. 09. 17. Forrás: www.perutelegraph.com/news/peruvian-politics/ppk-concludes-a-visit-to-china (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- Población indígena de la Amazonía peruana supera los 330 mil habitantes. *INEI*, 2016. 08. 09. Forrás: www.inei.gob.pe/prensa/noticias/poblacion-indigena-de-la-amazonia-peruana-supera-los-330-mil-habitantes-9232/ (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)
- PRESCOTT, William Hickling (1967): *Mexikó és Peru meghódítása*. BOGLÁR Lajos vál., utószó, jegyz., KOSÁRY Domokos ford. Budapest, Gondolat.
- PROBÁLD Ferenc (2005): *Amerika regionális földrajza*. Budapest, Trefort.
- RATHBONE, John Paul (2011): Foreign relations: Brazilian influence grows ever stronger. *Financial Times*, 2011. 09. 20. Forrás: www.ft.com/content/fbdfd5c0-dafd-11e0-bbf4-00144feabdc0 (Letöltés ideje: 2018. 01. 24.)
- ROBERTS, Mhiri (2011): Interoceanic Highway – Road to Ruin? *The Argentina Independent*, 2011. 08. 03. Forrás: www.argentinaindependent.com/currentaffairs/latest-news/newsfromargentina/inter-oceanic-highway-road-to-ruin/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- ROCHABRÚN, Marcelo (2018): In Peru Jungle, Francis Offers a Stirring Defense of Indigenous Peoples. *The New York Times*, 2018. 01. 19. Forrás: www.nytimes.com/2018/01/19/world/americas/pope-francis-peru-indigenous.html (Letöltés ideje: 2018. 02. 18.)
- SANBORN, Cynthia – CHONN, Victoria (2015): Chinese Investment in Peru's Mining Industry: Blessing or a Curse? *Global Economic Governance Initiative*. Discussion paper, 2–3.
- SCHEMO, Diana Jean (1997): How Peruvian Hostage Crisis Became Trip into the Surreal. *The New York Times*, 1997. 04. 26. Forrás: <http://www.nytimes.com/1997/04/26/world/how-peruvian-hostage-crisis-became-trip-into-the-surreal.html> (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- Seguridad ciudadana. Informe anual 2016*. Lima, Instituto de Defensa Legal.
- SKIDMORE, Thomas – SMITH, Peter – GREEN, James (2010): *Modern Latin America*. New York – Oxford, OUP.
- ST. JOHN, Ronald Bruce (2017): Peruvian foreign policy in the new millennium: Continuity and change. *RIRA*, Vol. 2, No. 2. 65–119. DOI: <https://doi.org/10.18800/revistaira.201702.002>
- Százezrediek látogató a Szépművészeti Múzeumban. *Művész-világ.hu*, 2007. 08. 23. Forrás: www.muvesz-vilag.hu/kepzomuveszet/hirek/5788 (Letöltés ideje: 2018. 02. 17.)
- Szijjártó Péter újranyitotta a limai magyar nagykövetséget. *Origo*, 2017. 10. 19. Forrás: www.origo.hu/nagyvilag/20171019-szijjarto-peter-ujranyitotta-a-limai-magyar-nagykovetseget-peruban.html (Letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

- TEGEL, Simeon (2017): Brazil's huge corruption scandal is spreading to the rest of Latin America. *The Washington Post*, 2017. 02. 12. Forrás: www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/12/brazils-huge-corruption-scandal-begins-to-affect-the-rest-of-latin-america/?utm_term=.570de01ced1a (Letöltés ideje: 2018. 01. 19.)
- Texto y video: Discurso del Papa Francisco a los pueblos amazónicos en Puerto Maldonado. *ACI Prensa*, 2018. 01. 19. Forrás: www.aciprensa.com/noticias/texto-discurso-del-papa-francisco-a-los-pueblos-amazonicos-en-puerto-maldonado-98269 (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)
- The World Factbook*, 2016. Washington D. C., CIA.
- THOMSON, Hugh (2003): *Az inkák öröksége*. NÉMETH Anikó ford. Budapest, General Press.
- UNCTAD (1993): *The Mineral Sector in Peru*. UNCTAD/COM/28, 13.
- United Nations (2005): *Coca cultivation in the Andean region. A Survey of Bolivia, Colombia and Peru*. Lima, Office on Drugs and Crime.
- VARGAS, Mónica (2018): El ministro de Defensa, el tercero en renunciar al gabinete de Pedro Pablo Kuczynski tras el indulto a Fujimori. *Univisión*, 2018. 01. 04. Forrás: www.univision.com/noticias/america-latina/el-ministro-de-defensa-el-tercero-en-renunciar-al-gabinete-de-pedro-pablo-kuczynski-tras-el-indulto-a-fujimori (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- VARGAS LLOSA, Mario (2006): *Négy óra a Catedralban*. GULYÁS András ford. Budapest, Európa.
- VARGAS LLOSA, Mario (2011): *A Kelta álma*. TOMCSÁNYI Zsuzsanna ford. Budapest, Európa.
- VARGAS LLOSA, Mario (2017): La traición de Kuczynski. *El País*, 2017. 12. 31. Forrás: https://elpais.com/elpais/2017/12/28/opinion/1514462305_818635.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- VEGA, Garcilaso de la (1930): *Az inka birodalom*. HALÁSZ Gyula ford. Budapest, Franklin.
- VEGA, Garcilaso de la (1965): *Inkák és konkvisztádorok*. SZOKOLY Endre vál., ford., bev. és jegyz. Budapest, Gondolat.
- WAGNER, Livia (2016): Organized Crime and Illegally Mined Gold in Latin America. *The Global Initiative*, 2016. 03. 30. Forrás: <http://globalinitiative.net/organized-crime-and-illegally-mined-gold-in-latin-america> (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- WHITE MERRILL, Charles (1930): *Summarized data of silver production*. U.S. Department of Commerce, Economic paper 8.